

Kohtuus paras — jaksotuksessakin

Kirjoitettaessa on tapana jakaa teksti kappaleiksi. Vain kirjoitustaidon opettelun alkuvaiheessa lapset liittävät lauseensa yhtenäiseksi pötkyksi, josta puuttuu paitsi kappalejako myös enimmäkseen välimerkit. Kyky jäsentää kirjoitusta loogisesti on vielä vajavainen. Kun kirjoitustaito kehittyy, edistyy myös taito ryhmitellä virkkeitä kappaleiksi.

Kokeneidenkin kirjoittajien tavassa jakottaa tekstiä on suuria eroja. Jaksotushan ei määräydy mistään ehdottomista säännöistä vaan on melkoisessa määrin harkinnanvaraista ja yksilöllisistä mieltymyksistä riippuvaa.¹ Kirjallinen maku on tässä kohti muuttunut ajan mukana siten, että kappaleet ovat keskimäärin lyhentyneet. Esimerkiksi 1800-luvun ja vielä 1900-luvun alkukymmenien kirjasuomessa pitkät kappaleet olivat tavallisia. Yksi jakso saattoi jatkua kirjan sivun ja kahdenkin verran.

Kappaleiden pituus on sidoksissa myös tekstin yleisluonteeseen. Niinpä tieteelli-

nen pohdiskelu rakentuu useimmiten suhteellisen laajoista jaksoista, kun taas riipeästi raportoiva lehtiteksti koostuu lyhyehköistä yksiköistä.² Yleinen lienee se käsitys, että pitkäkappaleinen teksti on raskaampaa lukea kuin lyhytkappaleinen. Voitaneen siten katsoa, että pitkien kappaleiden karttaminen edistää luettaavuutta.

Ei ole kumminkaan itsestään selvää, että kannattaa pyrkiä miten lyhyihin kappaleihin tahansa. Virkkeiden pituuksista on luettavuustutkimus jo osoittanut, ettei kovin lyhyiden virkkeiden suosinta enää edistäkään vaan päinvastoin heikentää luettavuutta (ks. Christer Platzack, *Språket och läsbarheten*, Lund 1974, s. 111—). Tuntuu kyseenalaiselta, voiko jaksotuksenkaan ylenmääräinen keventäminen koitua eduksi. Äärimmilleen vietynä lyhytjaksaisuus merkitsee sitä, että jokainen virke on samalla oma kappaleensa. Jotkut kynänkäyttäjät ovat viime aikoina lehtikirjoituksissa todella viljelleet miltei näin lyhyitä kappaleita. Kun vielä virkkeet ovat olleet nykyaikaista kevyttä mallia, on teksti silpuntuunut ylen lyhytjaksoiseksi.

Mainitsen pari esimerkkiä. Suomen

¹ Jaksotuksen tekstilingvivististä perusteista ks. esim. N. E. Enkvist, *Tekstilingvistiikan peruskäsitteitä* (Turku 1975) s. 50—. Jaksotuksen tärkeyttä ja jaksottamistaidon kehittämistä on tarkastellut mm. Vuokko Raekallio-Teppo, *Miten laadin aineen* (6. painos, Jyväskylä 1969) s. 110—.

² Antero Okkosen lehtityön oppaassa *Toimittajan työ 1* (Hämeenlinna 1974) on lyhytkappaleisuutta suositettu vahvanlaisesti, joskin on myös todettu, ettei kaikkien kappaleiden tarvitse olla lyhyitä: »kappalepituuksia voi ja on syytä vaihdella» (s. 231).

Kuvalehden numerossa 8/1976 on eräässä artikkelissa sivuilla 38—39 peräti 60 kappaletta. Niissä on virkkeitä yhteensä 64! Palstasenttimetrejä kertyy 133, joten kappaleiden keskipituudeksi tulee n. 22 mm — kapeaa palstaa. Toisessa saman numeron kirjoituksessa (s. 46—48) on 132 palstasenttimetrin tilassa 31 kappaletta, joissa virkkeitä 48. Kappaleet sisältävät siis keskimäärin vain puolisoitoista virkettä. Yleisvaikutelma on kuitenkin edellistä tapausta levollisempi, koska virkkeet ovat selvästi pitempiä. Jaksot ovat keskimäärin 42 palstamillimetrin pituisia.

Lehtiraportti kertoi Guatemalan maanjäristyksestä tähän tapaan:

Guatemalan hallitus julisti ensimmäisen tuhoisan tärähdyksen jälkeen maahan kansallisen hätätilan.

Tätä hätätilaa luonnehtii yksi sana: pelko.

Terveysviranomaiset pelkäävät tautiaaltoa, koleeraa ja lavantautia. Ne ukaavat koko 6 miljoonaista kansaa.

Sillä kaikkea puuttuu: lääkkeitä, lääkäreitä, vettä, ruokaa ja rahaa.

Varovaitenkin arvioiden mukaan Guatemalalta kuluu 10 vuotta hävityksen korjaamiseen. Kaikki maan kaupungit ovat muuttuneet telttaleireiksi. Kaikki 13 valtatietä ovat sora- ja kiviröykkiöiden hautaamia.

Vähäinen tekstimäärä, jossa on vain kahdeksan yksilauseista virkettä, on jaettu viideksi kappaleeksi. Näkövaikutelma on rauhaton, ja jaksoitus osoittautuu ajattelevan lukijan silmissä kerrassaan mieltävaltaiseksi. Toinen kappale alkaa — vanhan nyrkkisäännön vastaisesti — demonstratiivipronominilla. Luontevampaa olisi yhdistää kaksi ensimmäistä kappaletta toisiinsa ja pyyhkiä jälkimmäinen *hätätila*-sanan esiintymä pois. Myös kolmas jakso liittyy sisällöltään aivan kiinteästi edellisiin ja se sopisi yhdistää niihin. Neljäs kappale alkaa *sillä*-konjunktioilla, joka aina nivoo lauseen läheisesti edellä sanottuun; useimmiten sen aloittama lause on samaa virkettä kuin edellinen lause. On peräti väkinäistä aloittaa uutta kappaletta *sillä*-konjunktioilla.

Näytteen neljä ensimmäistä jaksoa olisi

siis aiheellista kaikki yhdistää. Kun teksti olisi kahtena kappaleena, se näyttäisi tasapainoisemmalta ja olisi loogisesti ehyempi. Aiheen mahdollisesti vaatimaa dramaattista tehoa jäisi vieläkin riittämiin.

Toisena esimerkkinä lainaan kokonaisen lehtiutuisen:

UUSI HOITOMENETELMÄ LEUKEMIAAN

B r i s b a n e, Australia. — Lääketieteellinen tutkimusryhmä Australiassa on tehnyt merkittävän keksinnön leukemiatapotilaiden verensiirtohoidon alalla.

Ryhmän johtaja, Brisbanen Punaisen Ristin Veripankin johtaja tri Eric S h a w kertoi, että kyseessä on uusi tapa estää ja hoitaa verenvuotoja leukemiatopotilaille, joille aiheutuu välttämättömästä lääkähoidosta senkaltaisia seurauksia.

Tri Shaw ja Veripankin tutkimusryhmä ovat tehneet viimeksi kuluneiden 30 vuoden aikana verensiirtotieteessä ja sen sovellutuksissa useita keksintöjä, joilla on yleismaailmallista merkitystä.

Viimeisin saavutus ei liity leukemian parantamiseen, mutta helpottaa komplikaatioiden hoitoa potilaille, jotka saavat leukemiaansa lääkehoitoa.

Uusi siirtomenetelmä mahdollistaa sen, että punasolut ja verenvuodon tyrehtyttävät verihiihtaleet voidaan uusia nopeasti.

Menetelmä on ollut kokeiltavana Brisbanen sairaaloissa vuoden. Menetelmä ja sen tulokset esitellään 14. kansainvälisessä verensiirtokongressissa Helsingissä 25. heinäkuuta — 3. elokuuta.

Tri Shaw'n mukaan nyt valkoisten verisolujen määrän sääntelyyn käytettävät lääkkeet vaikuttavat myös muihin verisoluihin.

Seurauksena on, että myös punaisten verisolujen sekä verta hyydyttävien solujen määrä vähenee.

Aiemmat hoitomenetelmät vaativat, että verensiirrossa nämä veren aineosat siirrettiin erikseen.

Uuden menetelmin vaatiman siirroksen valmistus vie vain puoli tuntia ja siihen tarvitaan veriplasmaa kolmelta eri luovuttajalta.

Tri Shaw'n mukaan uusi siirtomenetelmä on yksinkertaisempi, verenkäytöltään taloudellisempi ja potilaan kannalta hyödyllisempi.

Menetelmin kehittäminen on ollut tarpeen, koska lääkehoito useissa tapauk-

sisä aiheuttaa leukemiapotilaissa verenvuotoja.

Menetelmä vähentää verenvuototauksia tai estää ne kokonaan.

Kehitetty uusi siirros sisältää lisäksi päinvastoin kuin entiset valkoisia verisoluja, joita tarvitsevat leukemiapotilaat ja muut valkosolujen puutteesta kärsivät, tri Shaw sanoo.

Näytteessä on kärkikappaleen lisäksi 13 varsinaista tekstikappaletta. Niistä on 12:ssa yksi ainoa virke; vain viidennessä on kaksi virkettä. Tuntuu kuin toimittajan ihanteena olisi crottaa tekstin jokainen virke omaksi kappaleeksi. Tekee kuitenkin mieli kysyä, eikä uutuinen hahmottuisi selkeämmin, näyttäisi ehyemmältä ja veisi vähemmän tilaa, jos se jaksoteltaisiin harvemmiksi kappaleiksi. Esitän vertailtavaksi parannetun versioni, johon on tehty muutamia muitakin kuin kappalejakoja koskevia korjauksia:

B r i s b a n e, Australia. — Lääketieteellinen tutkimusryhmä on tehnyt Australiassa merkittävän keksinnön leukemiapotilaiden verensiirtohoidon alalla.

Ryhmän johtaja, Brisbanen Punaisen Ristin veripankin johtaja tri Eric S h a w kertoi, että kyseessä on uusi tapa estää ja hoitaa verenvuotoja, joita leukemiapotilaille aiheutuu välttämättömästä lääkehoidosta. Tri Shaw ja veripankin tutkimusryhmä ovat tehneet 30:n viime vuoden aikana verensiirtotieteessä ja sen sovelluksissa useita keksintöjä, joilla on yleismaailmallista merkitystä.

Tuorein saavutus ei paranna leukemiamia, mutta se helpottaa lääkehoidon aiheuttamien komplikaatioiden hoitoa. Uusi siirtomenetelmä mahdollistaa sen, että punasolut ja verenvuodon tyrehtyttävät verihiutaleet voidaan uusia nopeasti. Menetelmä on ollut kokeiltavana Brisbanen sairaaloissa vuoden. Se ja sen tulokset esitellään 14. kansainvälisessä verensiirtokongressissa Helsingissä 25. heinäkuuta — 3. elokuuta.

Tri Shaw'n mukaan nyt valkoisten verisolujen määrän sääntelyyn käytettävät lääkkeet vaikuttavat myös muihin verisoluihin. Seurauksena on, että myös punasolujen sekä verta hyödyttävien solujen määrä vähenee. Aiemmat hoitomenetelmät vaativat, että verensiirrossa nämä veren aineosat siirrettiin erikseen. Uuden menetelmän vaatiman siirroksen valmistus vie vain puoli tuntia, ja siihen

tarvitaan veriplasmaa kolmelta luovuttajalta.

Uusi siirtomenetelmä on tri Shaw'n mukaan yksinkertaisempi, verenkäytöltään taloudellisempi ja potilaan kannalta hyödyllisempi. Menetelmän kehittäminen on ollut tarpeen, koska lääkehoito useissa tapauksissa aiheuttaa leukemiapotilaissa verenvuotoja. Menetelmä vähentää niitä tai estää ne kokonaan. Kehitetty uusi siirros sisältää lisäksi päinvastoin kuin entiset valkoisia verisoluja, jotka ovat tarpeen leukemiapotilaille ja muille valkosolujen puutteesta kärsiville.

Ehdotelmassani on 4 tekstikappaletta 13:n asemesta, eivätkä jaksot vieläkään ole pitkiä: niissä on vain 2—4 virkettä. Selvittääkseni hiukan muiden nykysuomalaisten näkemyksiä jaksojen sopivasta pituudesta annoin tässä käsitellyn uutisen jaksotettavaksi kahdelle Jyväskylän yliopiston opiskelijain joukolle. Osa sai tekstin alkuperäisessä monijaksoisessa asussa, osa taas aivan vailla jaksotusta. Arvelin näet, että koehenkilöt saattaisivat olla jonkin verran sidoksissa alkuperäiseen jaksotukseen ja suosia sen pohjalta toimiessaan lyhyempiä kappaleita kuin joutuessaan jaksottamaan umpitekstiä. Eroa tähän suuntaan ilmenikin, joskaan ei järin paljoa.

Koehenkilöistä osa (51 henkeä) oli suomen kielen lukijoita (enimmäkseen 2. ja 3. vuoden), osa (56 henkeä) yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan opiskelijoita, jotka osallistuivat maisteri Esko Rautkorven pitämään kirjallisen viestinnän kurssiin. Testattavien oli määrä osoittaa merkinnoillään, millaista koetekstin jaksotusta he pitivät tarkoituksenmukaisena ja miellyttävänä. Tuloksia selvittäessäni rajoituin vain sen laskemiseen, kuinka moneksi jaksoksi koehenkilöt halusivat tekstin jakaa. Jaksojen määrät käyvät ilmi seuraavalla sivulla olevasta asetelmasta.

Huomataan, että valtaosa koehenkilöistä ehdotti tekstiin neljää tai viittä jaksoa. Suomen kielen opiskelijoista enimmät (19) kannattivat viisijaksoista jakoa; yhteiskuntatieteilijöistä peräti puolet oli neljän jakson kannalla. Ero johtunee siitä, että suomen kielen lukijoita oli aiemmin

		Jaksoja					
Ryhmät		3	4	5	6	7	8
Suomen kielen opiskelijat (51)	a)	2	3	10	6	6	1
	b)	1	5	9	1	1	—
	yht.	3	8	19	13	7	1
<hr/>							
Yht.kunta-tieteiden opiskelijat (56)	a)	—	12	6	3	5	—
	b)	2	16	9	2	1	—
	yht.	2	28	15	5	6	—
<hr/>							
Kaikki yhteensä		5	36	34	18	13	1

- a) = koeteksti jaksotettu
b) = koeteksti jaksottamatta

opetuksen yhteydessä varoiteltu liian ras-kaista kappaleista. Keskiarvoissakin oli jonkin verran eroa: suomen kielen opiskelijat jaksottivat alkuperäisen tekstin keskimäärin 5,5 kappaleeksi ja jaksottamattoman version 5,1 kappaleeksi; yhteiskunta-tieteiden opiskelijain vastaavat luvut oli-ivat 5 ja 4,5. Koko aineistosta lasketuksi keskimääräiseksi kappaleiden luvuksi tu-lee tasan 5 (suomen lukijat 5,3, yhteis-kuntatieteilijät 4,7).

Kaikki koehenkilöt esittivät tekstin jaka-mista tuntuvasti harvempiin jaksoihin, kuin siinä alun perin oli. Yksi ainoa oli kahdeksan jakson kannalla. Seitsemää jaksoa ehdotti 13 koehenkilöä, mutta heis-tä melkein kaikki (11) olivat saaneet teks-tin runsaasti jaksoteltuna. Niistä 51 hen-kilöstä, joiden koeteksti oli vailla jaksot-tusta, 48 eli 94 % kannatti jakoa 4—6 kappaleeseen. — Testini antaa aihetta todeta, että tekstin pätkiminen kovin ly-hyiksi kappaleiksi ei vastaa useimpien lukijoiden mieltymyksiä.

Ylenmääräinen jaksotus aiheuttaa mel-koista tilanhukkaa. Esimerkkiuutisemme 13 tekstikappaletta ovat yllä vieneet 53 riviä, korjatun version 4 kappaletta vain 45. Säästö on peräti 15 %. Erityisen pa-haa tuhlausta voi aiheutua, kun tekstiä kirjoitetaan koneella ns. vasensuorajärjes-telmää soveltaen, jolloin jaksojen väliin

jätetään leveä rako. Näin kirjoitettu pirs-tojaksoinen teksti on hataruudessaan myös epämiellyttävän näköistä.

Lyhyiden kappaleiden viljely on kai-kesta päättäen muoti-ilmiö: joidenkin mielestä nykyaikaiseen sanomisen tapaan olennaisesti kuuluu lyhytjaksoisuus kuten lyhytvirkkeisyyskin. Kannattaa kuitenkin pysähtyä hetkeksi miettimään kirjallisen esityksen jäsentelyn ja jaksottelun merki-tystä. Se ei ole vähäinen. Kuta selkeäm-min tekstin sisäinen hahmotus on osoi-tettu — esim. eripainoisin otsikoin, ala-kohtia osoittavin numeroin ja loogista etenemistä selventävin ilmauksin —, sitä helpompi lukijan on käsittää ja ehkä painaa mieleensä asiasisältö. Aivan samaa tekstin jäsentymistä palvelee myös kap-palejako.

Kirjoittajan velvollisuuksiin kuuluu asianmukaisella jaksotuksella osoittaa, mistä alayksiköistä hänen esityksensä koostuu. Jos lähes jokainen virke annos-tellaan omaksi kappaleekseen, hahmotuk-sen vaiva jätetään lukijalle. Moinen men-tettely on vain typografisesti ilmavampaa mutta tuskin juuri selvempää kuin kaik-kien virkkeiden kirjoittaminen peräkkäin hahmottomaksi umpitekstiksi.

Ihmiskunnan kirjoitustaidon opettelu-n kaukaisessa menneisyydessä ei osattu sel-ventää viestin jäsentymistä jaksotuksella eikä edes välimerkeillä. Nämä molemmat nykykirjoittajan käytössä olevat mahdol-lisuudet ovat pitkän kehityksen tuottamia kulttuurin voittoja. Niihin ei ole aihetta suhtautua yliolkaisesti.

Jaksotuksen laiminlyönti, jota ylenpalt-tinen tekstin pirstonaisuuskin on, saattaa perustua joskus kiireeseen. On helpompaa ja joutuisampaa suoltaa esim. runsaat matkavaikutelmat paperille löyhäksi huo-mioiden ja ailahdusten jonoksi kuin jär-jestää ne loogisiin jännevälein eteneväksi ehjäksi kokonaisuudeksi. Työläämmällä menettelyllä saavutettu tulos on kuitenkin lukijan kannalta yleensä antoisampi ja mieluisampi.